

Dr. Hülya Kasapoğlu-Çengel, *Abdürrahim Ötkür'ün Şiirleri I-II* (İnceleme-Metin-Aktarma), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 3002, Türk Edebiyatı Dizisi: 26, İstanbul 2000, 711s.

Ülkemizde, Türkiye dışında yaşayan Türklerle ilgili edebî ve kültürel çalışmalar, önceki yıllarda da yapıyor olmakla birlikte, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla hız kazanmıştır. Türkistan coğrafyasında yaşayan Türklerle temaslarımızın her geçen gün artması; Türk dünyası aydınlarının tarih, dil, edebiyat, kültür vb. çeşitli alanlarda çalışmalar yapmalarına imkân sağlamakta, hem Türkiye'de hem de Türkiye dışındaki Türk dünyası coğrafyasında birçok eser yayımlanmaktadır.

Çin'e bağlı muhtar bir cumhuriyet olan Doğu Türkistan'da varlıklarını devam ettiren Uygur Türklerinin de tarihi, dili, edebiyatı, kültürü ile ilgili çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalardan sonuncusu Dr. Hülya Kasapoğlu-Çengel tarafından hazırlanmış olan *Abdürrahim Ötkür'ün Şiirleri I-II* adlı eserdir. Çalışmaya başlanıldığı sıralarda henüz hayatta olan Ötkür'ün merakla beklediği bu eserin bitmiş hâlini görmeye maalesef ömrü vefa etmemiştir. Modern Uygur edebîyatının hem nazım hem de nesirde önemli bir temsilcisi olan Abdürrahim Ötkür, Doğu Türkistan'ın bağımsızlık mücadelesinin de destekleyicilerinden biridir.

İki cilt hâlinde yayımlanan çalışmasını, "İnceleme", "Metin", "Aktarma" olarak üç ana bölüme ayırmış olan Sayın Çengel, "İnceleme" bölümünü birinci, Metin ve Aktarmayı ikinci ciltte vermiştir. Birinci cilt; "Giriş", "İnceleme", "Sonuç" ve "Bibliyografya"dan oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde ilk olarak, Ötkür'ün eserlerini doğrudan doğruya etkileyen ve eserlerinin konusunu belirleyen Doğu Türkistan'ın siyasî tarihinden bahsedilmiştir, bu da, şairin içinde bulunduğu duygu ve düşünce dünyasını anlama açısından oldukça önemlidir. Bu tarihî bilgilerden sonra, Abdürrahim Ötkür'ün hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Çalışmanın esas kısmını oluşturan "İnceleme" bölümünde, şiirler muhteva bakımından bir tasnife tâbi tutulmuş ve bunlar beş başlık altında toplanmıştır: "Hürriyet ve Mücadele" (33-62), "Vatan" (62-83) , "Aşk"

(84-106), "Ahlâkî ve Felsefî Şiirler" (107-124), "Diğer Şiirler" (125-129). Elbette ki bağımsızlık mücadelesi veren bir halkın yetiştirdiği mücadelecisi bir şair; daha çok, hürriyet, mücadele, vatan ve millet sevgisi gibi konuları şiirlerine aksettirecektir. Dr. Çengel de, şairin aşk şiirlerinde bile bu konuların izlerinin görüldüğünü belirterek bu durumu "Ötkür, halkına yapılan haksızlıkları ve zulmü, hürriyet arzusunu açıkça zikredemediği için bu düşüncelerini "aşk" temalı şiirlerin içine gizlemiş ve sık sık temsilî ifadelerle başvurmuştur" (s.84) şeklinde vurgulamıştır. Ayrıca şairin bu duygular içinde yazdığı şiirleriyle, Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" arasında bir düşünce ve duygu birlikteliği olduğuna dikkat çekerek örnekler vermiştir. Verilen bu örnekler, iki şair arasında kurulan paralelliğin çok yerinde bir tespit olduğunu göstermektedir.

İncelemenin ikinci kısmı olan "Şekil" bölümünde ise şiirler, bu defa nazım birimi, nazım şekli, vezin, kafiye ve rediflerine göre tasnif edilmiştir. Sayın Çengel, Ötkür'ün daha çok klâsik şekillere bağlı kaldığını, dolayısıyla da daha çok klâsik nazım birimlerini kullandığını belirtir. Bu tespitten hareketle de dörtlük, beyit ve beşliklerle yazılmış şiirleri ayrı ayrı değerlendirerek "Klâsik Nazım Birimleriyle Yazılmış Şiirler" (130-134); diğer şiirleri de "Klâsik Nazım Birimlerinin Dışında Kalan Şiirler" (135) şeklinde iki başlık altında inceler. Nazım şekillerinde de daha çok klâsik şekilleri tercih ettiği dikkat çeken Ötkür'ün, yine aynı nokta dikkate alınarak, gazel, mesnevî, muhammes, koşma tarzında yazılmış olan şiirleri "Klâsik Nazım Şekilleriyle Yazılmış Şiirler" (136-140) başlığı altında yer almıştır. Dr. Çengel, burada şairin divan ve halk şiiri geleneğine dayanan ancak yapı, şekil veya vezin bakımından klâsik kaidelerden farklı olan -örneğin nazım şekli olarak gazelin kullanılıp kafiye düzeni bakımından hecenin kullanıldığı şiirler gibi- şiirlerini "Klâsik Nazım Şekillerinden Faydalanılarak Yazılmış Şiirler" (140-146) başlığı altında inceler. Şairin kullandığı bu tür karma şekiller değişik bir tarz olarak ayrıca önem taşımaktadır. "Serbest Nazım Şekliyle Yazılmış Şiirler" (146-147) başlığı altında da şairin bu türe örnek olan iki şiiri yer alır. "Vezin" (148-160) başlığı altında aruz, hece ve serbest vezinle yazılmış şiirler tasnif edilmiş ve şairin en çok aruz vezniyle şiirler yazdığı sonucuna varılmıştır ki bunu verdiği rakamlar da kanıtlamaktadır. Şiirler kafiyeleri bakımından da detaylı bir tasnife tâbi tutularak kafiye

türü ve kafiye düzeni açısından değerlendirilmiştir. "Şekil" alt bölümü şiirlerin redifleri bakımından değerlendirilmesiyle son bulur.

"Dil-Üslûp", incelemenin üçüncü bölümüdür. Burada önce şairin, şiirlerinde kullandığı imlâ ve dil özellikleri incelenmiştir (179-189). Şiirlerin ses (fonetik) ve şekil (morfoloji) özellikleri açısından incelendiği "Dil Özellikleri" (190-196) alt bölümü aynı zamanda Uygur Türkçesinin grameriyle ilgili bilgiler sunmaktadır. "Kelime Dünyası" (197-225) başlığı; "Türkçe ve Alınma Kelimeler", "Kelime Türleri ve Sıklıkları", "Kelimelerin Sıklığı", "Kelime Grupları", "Deyimler ve Atasözleri" gibi alt başlıklardan oluşur. Bu başlıklar altında Dr. Çengel, şairin üslûbunu belirlemede etkili olan; şiirlerde kullanılan kelimelerin sayısını, bunların ne kadarının Türkçe ne kadarının alınma kelime olduğunu, tür bakımından daha çok hangi kelimelerin ve ne sıklıkta kullanıldığını, yine hangi kelime gruplarının, deyimlerin ve atasözlerinin tercih edildiğini tespit ederek örnek bir üslûp çalışması ortaya koymuştur. "Dil-Üslûp" bölümünün bir diğer alt başlığı "Mısra ve Cümle" (225-227) dir. Burada şairin daha çok aruz ve hece vezninin kullanıldığı klâsik mısraları tercih ettiğini belirten yazar, klâsik ve serbest mısralarla yazılmış şiirleri ayrı başlıklar altında inceleyerek örnekler verir; daha sonra mısra ve cümle ilişkisine dikkat çeker. "Cümle" (229-240) bahsinde de şairin üslûbunda belirleyici rol oynayan isim, fiil, emir, hitap ve soru cümleleri örneklerle ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Yine oldukça detaylı incelendiğini gördüğümüz bir diğer bölüm "Tekrarlar"(241-267) dir. Burada ses, ek, kelime, kelime grubu, mısra ve cümle tekrarları ele alınmıştır. "Dil-Üslûp" alt bölümünün sonunda; Ötkür'ün şiirlerinde görülen mecaz ve semboller, teşbih, istiare, teşhis ve intak, hüsn-i talil ve diğer sanatların konu edildiği "Edebî Sanatlar" (268-279) ile tasvirli, tahkiyeli, didaktik ve münazaralı şiirler alt başlıklarından oluşan ve şiirlerin anlatım şekilleri açısından tasnif edildiği "Anlatım Şekilleri" (280-284) alt başlıkları yer alır.

Araştırmasından elde ettiği verileri "Sonuç" (285-288) bölümünde değerlendiren Dr. Çengel'in eserinin birinci cildi "Bibliyografya" (289-291) ile son bulur.

İkinci cilt yukarıda da bahsedildiği üzere, çalışmanın metin ve

aktarma bölümüne ayrılmıştır. Burada yazarın inceleyip değerlendirdiği şiirlerin transkripsiyonu ve bunların Türkiye Türkçesine aktarması bulunmaktadır. Transkripsiyonlu metin ile aktarmanın karşılıklı sayfalar hâlinde verilmiş olması hem mukayeseyi hem de anlamayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bu cildin sonuna bir "Özel Adlar Dizini" ile Ötkür'ün Sayın Çengel'e yazmış olduğu bir mektubun tıpkıbasımını verilmiştir.

Abdürrahim Ötkür'ün Şiirleri adlı çalışma hem bir Uygur şairinin hayatı, sanatı, eserleri ve üslûbunu ortaya koyması hem de Modern Uygur Türkçesinin gramer özelliklerini vermesi açısından dikkate değer bir eserdir. Araştırmacı, şiirleri titiz bir çalışma ile birçok açıdan tasnif etmiş, bize çok yönlü bir çalışma örneği sunmuştur. Dolayısıyla eser sadece dil çalışması olmakla kalmamış, şiirlerin muhteva, üslûp, edebî sanatlar, anlatım biçimleri gibi birçok yönden değerlendirilmesiyle edebiyat sahasına da hizmet eden bir nitelik kazanmıştır. Titiz çalışmasından dolayı önce araştırmacıya sonra da bu eserin meydana gelmesinde ve okuyucuya ulaşmasında emeği geçmiş olanlara teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Habibe Yazıcı ERSOY